

2 Kodittomuus pitkittyneenä ontologisen turvallisuuden kriisinä

Mikko Ilmoniemi

Johdanto

Kriisien kohtaaminen ja niihin vastaaminen ei ole sosiaalityölle vierasta. Hyvinvointia ja turvallisuutta vakavasti uhkaavat tilanteet asiakkaiden arjessa edellyttävät nopeaa puuttumista millä tahansa sosiaalityön osa-alueella. Erilaiset kriisit haastavat normaaliksi miellettyä arkielämää, rikkovat arjen jatkuvuuden kokemusta ja tekevät tulevaisuuden epävarmaksi. Sosiaalityö on yhteiskunnan yksi keskeisimmistä instituutioista ja professioista, joiden tehtävänä on vastata kriiseihin ja turvata hyvän arkielämän jatkumista.

Kriisin määrittelyssä korostuu usein ajatus yllättävästä tilanteesta ja suhteellisen lyhyestä ajanjaksosta, jonka jälkeen ennakoitava ja turvallinen arki taas palautuu. Monelle kodittomuutta kokevalle ihmiselle elämän normaalitila ei kuitenkaan aina näyttäydy ennakoitavana, turvallisena ja hallittavana, vaan pikemminkin jatkuvana epävarmuuden, puutteen, konfliktin, köyhyyden, sairastamisen ja turvattomuuden olemassaolona tai niiden uhkana. Tässä luvussa kiinnitänkin katseeni kodittomuuden kokemukseen liittyvään pitkittyneeseen hätään ja kärsimyks-

seen, kriisiin, joka haastaa ihmisarvoisen elämän edellytyksiä. Koska sosiaalityö toimii myös tällaisissa tilanteissa, pitkittyneen kriisin näkökulmaa on syytä tarkastella tutkimuksessa lähemmin.

Tässä tutkimuksessa¹ tavoitteenani on ensiksi syventää ymmärrystä kodittomuuteen kytkeytyvästä pitkittyneen kriisin olosuhteesta. Tarkastelen kriisiä *ontologisen turvallisuuden* (Giddens 1990; 1991) puutteina ja *vastavuoroisten tunnustussuhteiden* (Honneth 1995) vajeina. Kodittomuuden ymmärrän laajassa merkityksessään: en vain fyysisen asunnon, vaan myös henkilökohtaisesti merkityksellisen ja turvallisen paikan puutteena (Granfelt 1998). Toiseksi tutkin sitä, millä tavoin kodittomuutta kokevien ihmisten pitkittynyt kriisi tulee tunnistetuksi ja tunnustetuksi palvelujärjestelmässä ja laajemmin yhteiskunnassa. Lähden luvussani liikkeelle määrittelemällä tässä esitetyt käsitteet ja sidon ne tutkimukseni kontekstiin. Ennen tulososaa esittelen tarkemmin tutkimuskysymykset, kodittomuutta kokeneiden ihmisten haastatteluista koostuvan tutkimusaineiston sekä abduktiiviseen päättelyyn perustuvan analyysitavan. Tulososassa pureudun kodittomuuteen kytkeytyvän kriisiolosuhteen eri ulottuvuuksiin ja sen tunnistamiseen. Lopuksi esitän tutkimukseni johtopäätökset.

Kodittomuuteen kytkeytyvän kriisin teoreettiset lähtökohdat

Kriisi voi olla äkillisen ja lyhytkestoisen tilanteen sijaan myös pitkäkestoinen olosuhde. Tätä olosuhdetta jäsennän ontologisen turvallisuuden käsitteen avulla, ja ymmärrän kodittomuuden ontologisen turvallisuuden täydellisenä vastakohtana. Yhdistän ontologisen turvallisuuden tarkastelun tunnustussuhdeteorianta, jotka yhdessä tarjoavat täsmällisem-

---

1 Olen toteuttanut tutkimuksen osana sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa tutkimushanketta ”Segregation ja asunnottomuuden vastainen asumissosiaalinen työ haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asumis- ja palvelupoluilla” (SEGRA 2021–2023) sekä osana Euroopan sosiaalirahaston rahoittaman tutkimusprojektin ”Korona yhteiskunnan marginaaleissa” (KoMa 2021–2023) Asunnottomuus-osahanketta.

män ja laajemmin rakenteet huomioivan analyttisen kehikon kriisin ymmärtämiseksi.

Yllättävästä ja lyhytkestoisesta kohti pitkittynyttä kriisiä

Kriisillä tarkoitetaan usein yllättävää ja äkillisesti tapahtuvaa tilannetta, joka rikkoo vakavasti arjen turvallisuuden ja jatkuvuuden kokemusta ja tekee tulevaisuuden epävarmaksi (esim. Baker & Cormier 2015; Yeager & Roberts 2015). Yksilön arjessa ja yhteiskunnassa tapahtuvat yllättävät muutokset saatetaan mieltää kriiseinä, jos olemassa olevat voimavarat eivät heti näytä antavan välineitä niiden ylittämiseen (Baker & Cormier 2015, 39). Kriisitilanne nähdään yleensä suhteellisen lyhyenä ajanjaksona, jonka jälkeen tilanne joko palaa ennalleen tai uuteen tilanteeseen mukaudutaan ja arkeen omaksutaan uusi totuttu järjestys. Esimerkiksi vakavan sairauden toteamisen jälkeen on mahdollista, että elämä sairauden kanssa asettautuu osaksi uudenlaista arkea (Holmberg 2020, 111–113) tai globaalin pandemian aiheuttamaa yhteiskunnallista poikkeusolosuhdetta lieventävät uudet vuorovaikutuksen käytännöt, kehitetyt lääkkeet tai tekniset ratkaisut (Aarts ym. 2021).

Henrik Vigh (2008) kritisoi tätä varsin yleistä tapaa mieltää kriisi vain hetkellisenä ja poikkeuksellisenä tapahtumana. Monille ihmisille tavanomainen arki ei määrity jatkuvuuden ja järjestyksen kokemuksen kautta, vaan kriisi voi olla ”arjen pysäyttäjän” sijaan myös pitkittynyt, pysyvä tai toistuva olosuhde. Tutkimuskirjallisuudessa hyödynnetään kroonisen kriisin (*chronic crisis*) käsitettä, jolla kuvataan pitkäaikaisia ja laajoja alueellisia konflikteja, poliittista epävakautta, luonnonkatastrofeja ja ruokahuollon epävarmuutta (ks. Guppy & Twigg 2013). Käsite kääntää huomion siihen, että monet ihmiset joutuvat rakentamaan arkea epävarmoissa olosuhteissa sen sijaan, että odotettavissa olisi kulttuurisesti normaalina pidettyä vakaata ja ennakoitavaa tavanomaisuutta. Välttääkseni lääketieteellistä miellelyhtymää käytän tutkimuksessani *pitkittyneen kriisin* käsitettä.

Kriisiä ei siis pidä nähdä ainoastaan yhtäkkisenä tai selkeästi tietystä syystä johtuvana arjen murtumana, vaan joskus hitaanakin tai usean yhtäaikaisen negatiivisen muutoksen prosessina (Vigh 2008.) Pitkittyneisyyden näkökulma ei myöskään tee tyhjäksi kriisin määritelmää. Kyse on ensinnäkin erilaisten elämää, arvoja ja identiteettiä vaaranta-

vien uhkien olemassaolosta; toiseksi epävarmuuden tilasta, jossa uhkaavat tekijät ovat epäselviä ja tulevaisuutta on vaikea ennustaa; sekä kolmanneksi kiireellisyyden tunnusta, jossa uhat koetaan todellisina, minkä vuoksi niihin täytyy löytää nopeasti ratkaisuja (Boin & 't Hart 2007).

Pitkittyneen kriisin ajatus on hyödyllinen tarkasteltaessa kodittomuutta, johon monesti kytkeytyy useita hyvinvointia ja toimintamahdollisuuksia merkittävästi rajoittavia tekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi sairaudet, nälkä, köyhyys ja yksinäisyys (Ohisalo ym. 2015) tai marginalisointi, epäinhimillistäminen ja turvattomuus (Magwood ym. 2019). Kriisin olosuhde voi tällöin näkyä esimerkiksi vähäisenä hallinnan tunteena, rajoittuneena autonomiana tai heikkona kykynä suunnitella ja ennakoida elämää – pahimmillaan jopa *toiminnallisena loukkuna*, jota Irmeli Järventie (1993, 43) kuvaa ”mahdottomuutena olla olemassa toimivana ihmisenä”.

Pitkittyneet ihmisarvoista elämää haastavat olosuhteet eivät kuitenkaan aina tule määrittäneiksi akuutteina, nopeaa reagointia vaativina tilanteina, kriiseinä. Tilapäismajoituksen palvelua tutkineen Marianne Quirouetten (2016, 328–330) mukaan pitkään kodittomana olleet ihmiset eivät aina tule saaneeksi ”hätätilastatusta”. Kodittomuutta kokevat ihmiset saattavat tulla määritellyiksi ”vaikeimmin autettavina” tai ”toivottomina tapauksina” (Jokinen & Juhila 1996, 24–28; Juhila 2012, 190–193; Quirouette 2016, 334).

Kriisin ymmärtäminen vain äkillisen tai poikkeuksellisen luonteen kautta vie pitkittyneeltä kärsimykseltä sisällön. Tällöin siitä voi tulla palvelujärjestelmän näkökulmasta jotain odotettua ja asiaankuuluvaa, jonka voi ohittaa. Vaikka ihmiset saattavat oppia ja mukautua elämään kriisin olosuhteessa, se ei välttämättä tarkoita kärsimyksen poistumista tai lieventymistä (Vigh 2008, 11–12). Kodittomuutta onkin kuvattu muserattavana epävarmuuden, suojattomuuden ja pysyvyyden puutteen tilana, joka rikkoo ontologisen turvallisuuden kokemusta (Stonehouse ym. 2021). Tähän paneudun seuraavassa osiossa.

Ontologinen turvallisuus ”maailmassa olemisena”

Ontologisen turvallisuuden käsitettä käytti ensimmäisenä Ronald David Laing (1965), joka pyrki ymmärtämään mielenterveyden ongelmia haastaen aikansa vallalla olevaa biomedikaalista näkökulmaa (Fergu-

son 2021, 58). Hän tarkastelee mielenterveyden ongelmia ontologisen turvallisuuden puutteeseen liittyvänä ilmiönä ja kuvaa, kuinka ihmiset pyrkivät jäsentämään paikkaansa maailmassa ”todellisina, elävinä, eheinä ja ajallisesti yhtenäisinä persoonina” (Browning 2016, 161).

Anthony Giddensin (1990; 1991) mukaan ontologinen turvallisuus tarkoittaa eheää tunnetta ”maailmassa olemisesta” (*being-in-world*). Jokapäiväinen vuorovaikutus, keholliset kokemukset, arkiset rutinit ja rituaalit sekä näihin kiinnittyvä hallinnan tunne ovat eräänlaisia todellisuuden kiinnekohtia, joiden avulla ihmiset vastaavat kysymyksen olemassaolosta. Ontologinen turvallisuus on tunne itseidentiteetin (*self-identity*) jatkuvuudesta, mikä tarkoittaa sitä, että omasta elämästä ja itsestä rakentuu eheä ja ymmärrettävä omaelämäkerrallinen kertomus yksittäisten ja katkonaisten tapahtumien sijaan. Kyky suoriutua ja esiintyä omassa ympäristössä rutiininomaisesti ja vaivattomasti tuo hallinnan ja kyvykkyyden kokemuksia, tuttuutta ja huolettomuutta sekä tunteen ”normaaliudesta” ja ennakoitavuudesta. Laajemmin ontologinen turvallisuus tarkoittaaakin perusuottamusta maailmaan; sitä, että itseidentiteetti, muut ihmiset ja maailma näyttäytyvät johdonmukaisina, luotettavina, ymmärrettävinä, ennakoitavina ja vakaina. (Mt., 38–40, 47–56, 167.)

Tällaista perustavaa laatua olevan luottamuksen merkitys korostuu modernissa maailmassa, jossa ontologisen turvallisuuden tunteesta on tullut herkästi haavoittuvaa. Traditioiden ja paikallisyhteisöjen hajoaminen, uudenlaiset riskit sekä erilaisten arvojen, elämäntapojen ja tietojen keskinäinen kilpailu korostavat jokapäiväisessä elämässä vaadittavaa jatkuvaa refleksiivisyyttä: elämä ei ole varmaa ja ennalta määrättyä, vaan ihmisten on elämässään tehtävä jatkuvasti valintoja monien vaihtoehtojen välillä. Ympäristön merkittävät tai monet yhtäaikaiset muutokset, ulkoiset uhat ja huolenaiheet haastavat yksilön olemassaoloa ja murtavat perusuottamusta maailmaan. Ontologinen turvallisuus on eräänlainen itsestänselvyyden kokemus, joka torjuu epäilyt itsestä, muista ihmisistä ja maailmasta, sulkee uhkakuvat mielestä ja mahdollistaa arjen jatkumisen. (Giddens 1990, 18–19, 37–39; 1991, 5, 39–40, 181–183.)

Ontologisen turvallisuuden käsitettä on hyödynnetty kodittomuustutkimuksessa, jossa koti ymmärretään ensisijaisena lähtökohtana hyvälle elämälle. Ann Dupuis ja David Thorns (1998) jäsentävät kodin merkityksen ontologisen turvallisuuden tuojana neljään eri ulottuvuuteen.

Koti on ensinnäkin tila, joka edustaa pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Toiseksi kodissa ja kodin ympärillä tapahtuvat monet jokapäiväisen arjen tutut ja ennakoitavat rutiinit ja rituaalit. Kolmanneksi koti on yksityinen suoja ja turvapaikka, jossa voi kokea autonomiaa. Neljänneksi koti on turvallinen perusta oman identiteetin rakentamiselle. (Mt.) Kodin on kuitenkin todettu tarjoavan fyysistä asuntoa laajemman ontologisen turvallisuuden kokemuspäiirin, koska se on eräänlainen kiintopiste, josta käsin osallistuminen ja kuuluminen ympäristöön ja yhteiskuntaan on mahdollista (Saurama ym. 2020).

Catarina Kinnvall (2004, 747) kuvaa kodittomuutta ontologisen turvallisuuden täydellisenä vastakohtana, ei-pysyvyyden ja ei-jatkuvuuden tilana. Ristiriidat ympäristön reaktioiden, arjen toimintojen ja itseidentiteetin välillä rikkovat herkästi ”normaaliuden” ja tuttuuden tuntua sekä tuottavat häpeää ja syyllisyyttä (Giddens 1991, 56–62, 64–68). Ontologisen turvallisuuden vastakohta onkin eksistentiaalinen ahdistus (*existential dread*), joka on eräänlaista olemassaolon hätää – syvää epäilyä oman itseidentiteetin, toisten ihmisten sekä ympäristön ja instituutioiden luotettavuutta, pysyvyyttä, jatkuvuutta ja todellisuutta kohtaan. (Giddens 1990, 98–100; 1991, 43–45, 47–55.)

Beverley Skeggs (2014, 112–113) ja Will Atkinson (2007) kuitenkin kritisoivat Anthony Giddensia siitä, että hän korostaa liiaksi elämäntavan valitsemisen ja itseidentiteetin rakentamisen ”refleksiivistä projektia” jättäen vähäiselle huomiolle erivertaisten yhteiskunnallisten asemien ja epätasaisesti jakautuneen vallan merkityksen sen suhteen, missä määrin valintoja on tosiasiallisesti mahdollista tehdä. Vaikka Anthony Giddens (esim. 1991, 5–6, 82–86) tuo esiin esimerkiksi luokan, ryhmäsuhteiden, sukupuolen ja ammattiaseman merkityksen, näyttäytyy yksilöllisten valintojen mahdollisuus modernissa maailmassa rakenteista ja olosuhteista huolimatta kuitenkin suhteellisen avoimena. Teorian ongelma onkin sen varsin voluntaristinen eli yksilön valinnan mahdollisuuksia korostava painotus ja ”menneisyyden massiivisen painolastin huomiotta jättäminen” (Bhaskar 2016, 51). Ontologista turvallisuutta ei siis voi tarkastella vain yksilöllisinä tunteina ja elämäntapavalintoina. On arvioitava huolellisesti myös niitä olosuhteita ja sosiaalisia käytäntöjä, jotka mahdollistavat (tai epäävät) sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön jatkuvuuden ja sen myötä muodostuvan kyvyn rakentaa yhtenäistä

elämänkerrallista identiteettiä (Noble 2005). Ontologinen turvallisuus onkin olennaisesti riippuvainen vastavuoroisista tunnustussuhteista ja institutionalisoituneista tunnustusrakenteista, joita käsittelen tarkemmin seuraavaksi.

Tunnustussuhteet ontologisen turvallisuuden edellytyksenä

Kriittiseen yhteiskuntateoriaan nojautuvan Axel Honnethin (1995) tunnustussuhdeteoria tarjoaa Anthony Giddensin ajatteluun yhteensovittavan, mutta astetta konkreettisemmän kehikon yhteiskunnallisten käytäntöjen kuvaamiselle, selittämiseksi ja arvioimiselle. Tunnustussuhdeteoria täydentää Anthony Giddensin ajatusta refleksiivisesti rakentuvasta elämäkerrallisesta identiteetistä, sillä se muotoilee täsmällisemmän ja laajemmin rakenteet huomioivan analyttisen kehikon erilaisille tavoille ja mahdollisuuksille rakentaa itseidentiteettiä, toimijuutta ja täyttä jäsenyyttä yhteiskunnassa.

Tunnustussuhdeteoria tarkastelee sitä, kuinka ihmiset rakentavat vastavuoroisissa tunnustussuhteissa käytännöllistä, positiivista suhdetta itseensä. Teoria lähtee liikkeelle välittämisen ja huolenpidon kautta rakentuvasta sekä arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa ja rutiineissa uusintavasta luottamuksesta (*rakkaus ja välittäminen*). Tunnustussuhdeteoria kuitenkin laajentaa tarkastelua yksilöiden välisten suhteiden ja vuorovaikutuksen tarkastelusta myös oikeudelliseen (*kunnioitus*) sekä normatiiviseen (*arvostus*) tarkasteluun. Tunnustuksen saaminen on edellytys ihmisarvoiselle elämälle. (Honneth 1995.) Siten tunnustussuhdeteorian kolme näkökulmaa ovat välttämättömiä tavoitteessa syventää ymmärrystä kodittomuudesta pitkittyneenä ontologisen turvallisuuden kriisinä.

Rakkaus ja välittäminen on tunnustuksen ulottuvuus, jossa ihmiset tunnustavat toisensa tarvitsevinä ja haavoittuvina ihmisinä. Se on suhtautumista toiseen erityisenä yksilönä, eli ainutlaatuisena, korvaamattomana ja henkilökohtaisesti merkityksellisenä. Käytännössä tunnustus rakkautena näkyy huolenpitona ja välittämisen osoituksina, yksilöllisten tunteiden ja tarpeiden huomiointina ja niihin vastaamisena. Kunnioitus on tunnustuksen oikeudellinen ulottuvuus, joka kohdistuu ihmisten samanlaisuuteen ja kaikille yhteisiin ominaisuuksiin. Se tarkoittaa kaikille ihmisille yhteisen ihmisarvon, korkean moraalisen statuksen ja

arvostelukyvyn tunnustamista. Kunnioitus on toisen ihmisen yhdenvertaista kohtelua ja mieltämistä autonomisena toimijana, joka kykenee rationaaliseen tahdonmuodostukseen ja moraalisia kysymyksiä koskeviin valintoihin. Arvostaminen puolestaan on ihmisen yksilöllisen identiteetin tunnustamista. Arvostusta saava ihminen kykenee erottautumaan positiivisesti muiden joukossa erilaisten kykyjensä ja yhteisölle tuoman panoksensa kautta. Kyse on siis tavoista olla arvokas osa yhteisöä. (Honneth 1995, 92–130; Laitinen 2007, 94–97; Särkelä 2020, 121–122.)

Rakkautena, kunnioituksena ja arvostuksena toteutuvien tunnustuksen muotojen kautta ihmisistä tulee sosiaalisia toimijoita, jotka pysyvät sanoittamaan tunteitaan ja tarpeitaan, tarkastelemaan moraalisia kysymyksiä, osallistumaan yhteisölliseen toimintaan ja elämään eettisesti mielekästä elämää (Särkelä 2020, 120–121). Psykologisen ulottuvuuden ohella tunnustaminen on myös poliittista: ihmiset kamppailevat tullakseen tunnustetuiksi ainutkertaisina yksilöinä, yleisten oikeuksien kantajina sekä yhteisöjensä erityisinä ja merkityksellisinä jäseninä. Tunnustussuhteet kytkeytyvät rakenteellisiin olosuhteisiin, sillä yhteiskunta on järjestelmä, johon tunnustuksen muodot ovat institutionalisoituneet sosiaalisina käytäntöinä ja lakeina monenlaisten kamppailujen ja kompromissien seurauksena. (Hirvonen 2020, 15–17.)

Tunnustuksen eri ulottuvuudet mahdollistavat suhtautumisen itseen kolmella erilaisella (joskin usein arkielämässä yhteen kietoutuvalla) tavalla. Näitä ovat rakkautta ja välittämistä vastaava itseluottamus, kunnioitusta vastaava itsekunnioitus ja arvostusta vastaava itsearvostus. Itseluottamus on suhtautumista itseen erityisenä yksilönä sekä kykyä sanoittaa omia tarpeitaan ja tavoitella omia päämääriään. Itsekunnioitus taas on itsen mieltämistä yhdenvertaisena, autonomisena ja oikeuksia kantavana ihmisenä. Itsearvostus on puolestaan suhtautumista itseen merkityksellisenä ja arvokkaana yhteisön jäsenenä. (Honneth 1995.)

Jos tunnustus jää puutteelliseksi, myös kyseiset suhteet itseen jäävät vaillinaisiksi ja ilmenevät vähäisenä itseluottamuksena, itsekunnioituksena ja/tai itsearvostuksena. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta on ongelmallista, mikäli olosuhteet ja instituutiot eivät mahdollista vastavuoroisia tunnustussuhteita, sillä tunnustusloukkaukset vaurioittavat itseidentiteettiä, vapautta ja kykyä toimijuuteen. (Mt., 131–137, 171–179; Särkelä 2020, 121–122.) Kokemus tunnustusloukkauksesta on eräänlaista *sosiaalista kärsimystä*, jonka voi arkielämässä tun-

nistaa esimerkiksi välinpitämättömyytenä, mitätöintinä, alistamisena, nöyryytyksenä tai esineellistämisenä (Laitinen 2019, 183). Pitkittyneen kriisin voi siten ymmärtää pysyvien tai toistuvien tunnustuksen vajaiden tai tunnustusloukkausten olosuhteena, joka murentaa ontologista turvallisuutta ja tuottaa eksistentiaalista ahdistusta.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen aineisto muodostuu 11 kodittomuutta kokeneen ihmisen kertomushaastattelusta, jotka tein pro gradu -tutkielmaani (Ilmoniemi 2021) varten. Rekrytoin haastateltavat suuren suomalaisen kaupungin matalan kynnyksen päivätoimintakeskuksessa ja haastattelut tein lokamarraskuussa 2020. Tutkielmassani tutkimustehtäväni oli toinen kuin tässä tutkimuksessa, joten haastatteluissa en kysynyt erikseen kriisistä sinänsä. Tästä huolimatta haastatteluaineisto sisältää kriisiin liittyviä teemoja.

Haastatelluista kaksi on naisia ja loput miehiä. Iältään he olivat haastatteluajankohtana 21–52-vuotiaita. Tutkimukseen osallistumisen kriteerinä oli jossakin vaiheessa elämää ollut kokemus fyysisen asunnon puuttumisesta. Haastateltavat olivat kokeneet asunnottomuutta kulu-
neen vuoden sisällä haastattelun tekemisestä, paitsi yhden haastateltavana kokemus asunnottomuudesta oli muutaman vuoden takaa. Asunnottomuus oli kestänyt muutamasta kuukaudesta pariin vuoteen, ja joillakin asunnottomuus oli toistunut useampaan kertaan. Kaksi haastateltavaa oli haastattelun teon hetkellä edelleen asunnottomina. Kolmea lukuun ottamatta he kertoivat olevansa riippuvaisia päihteistä ja kahdella heistä oli käynnissä opiaattikorvaushoito. Haastattelut kestivät noin 1–2,5 tuntia.

Haastatteluissa hyödynsin kertomushaastattelun menetelmää, jonka ajatuksena on jättää mahdollisimman paljon tilaa haastateltavien omalle vapaalle kokemukselliselle kerronnalle (ks. Hyvärinen 2017). Kertomushaastattelun ohella hyödynsin ajoittain myös teemahaastattelun strategiaa, jonka avulla keskustelu pysyi väljästi tutkimuksen aiheessa (ks. Hirsjärvi & Hurme 2015, 47–48). Teemat nojautuivat väljästi tunnustussuhdeteorian kolmijakoon (rakkaus/välittäminen, kunnioitus ja arvostus).

Tutkimusluvan haastattelujen tekemiseen sain kunnalta. Tutkimukseen osallistujille kerroin huolellisesti tutkimuksen tarkoituksesta ja aiheesta ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Lisäksi kerroin oikeudesta lopettaa haastattelun tekeminen missä tahansa vaiheessa, rajata tutkimuksessa hyödynnettävän haastattelun käyttöä tai peruuttaa osallistuminen kokonaan myös jälkikäteen. Kerroin myös aineiston tallentamiseen ja tietosuojaan liittyvistä asioista ja pyysin haastateltavilta kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen. Nauhoitukset litteroin sanatarkasti ja tässä yhteydessä poistin suorat tunnistetiedot ja muutin nimet pseudonyymeiksi.

Tutkimuskysymykset ja analyysin kuvaus

Tutkimukseni kohdentuu kahteen tutkimuskysymykseen. Ensimmäiseksi kysyn, *millä tavoin kodittomuus voidaan mieltää pitkäkestoisena kriisinä*. Toiseksi kysyn, *miten kodittomuutta kokevien ihmisten pitkittynyt ontologisen turvallisuuden kriisi tulee tunnistetuksi ja tunnustetuksi yhteiskunnassa*.

Hyödynnän analyysissa abduktiivisen päättelyn logiikkaa, jossa ideoiden hakeminen alkaa aineistosta ja siitä muodostettavista havainnoista – ei teoriasta tai hypoteeseista (Paavola & Hakkarainen 2006, 270–273). Analyysin edetessä teoria kuitenkin tukee päättelyä. Abduktiivinen päättely on asioiden kontekstointia uudelleen: analyysin alkuvaiheen ideoita tulkitaan uudesta kehyksestä, niille annetaan uusia merkityksiä ja pyritään löytämään yhteyksiä ilmiöiden välillä hyödyntäen teoriaa keksimisen ja päättelyn apuna (Danermark ym. 2019, 109–117).

Koodasin aineistoa Atlas.ti-ohjelmalla. Pyrin aluksi mahdollisimman ”avoimeen” koodaukseen siten, että aiempi teoreettinen ymmärrykseni ei estäisi näkemästä itsestään selviltä tuntuvia ilmiöitä tai haastateltavien omia käsitteellistyksiä. Tässä koodausvaiheessa mukana oli kuitenkin väistämättä enemmän tai vähemmän tunnustussuhdeteoriaan liittyviä käsitteitä, sillä teoria oli mukana jo haastatteluteemojen muotoilemisessa. Ensimmäisessä analyysivaiheessa tein kolme alustavaa havaintoa. Havaintsin ensinnäkin, että haastateltavat kokevat monenlaista hätää, jossa on kyse pikemminkin monen yhtäaikaisen tekijän tuottamasta pitkäaikaisesta olosuhteesta kuin selkeästi jostakin tietystä syystä johtuvasta akuutista kriisistä. Toiseksi hätä kytkeytyy hyvin perustavalla

tavalla ihmisenä olemiseen ja olemassaoloon, mikä tulee esiin esimerkiksi monenlaisena olemisen ja tekemisen ahtautena sekä itseidentiteetin kysymyksiä haastavana, toiminnan ja valintojen mahdollisuuksien niukkuutena. Kolmanneksi havaitsin, että haastateltavat puhuvat paljon turvattomuudesta – siitäkin huolimatta, että en siitä erikseen kysynyt.

Nämä havainnot johdattivat minut ajatukseen kodittomuudesta *pitkittyneenä kriisin olosuhteena*. Tämä mielessäni palasin teorian pariin. Löysin ontologisen turvallisuuden käsitteen, joka yhdessä tunnustussuhdeteorian kanssa auttoi muodostamaan syvällisempää ymmärrystä ensimmäisen vaiheen havainnoista. Toisessa analyysivaiheessa palasin koodaamaan aineistoa ontologisen turvallisuuden käsitteen ja tunnustussuhdeteorian muodostaman kehikon kautta. Koodaamiseen en kuitenkaan suhtautunut mekaanisesti vaan luovana havaintojen tekemisen välineenä ja työkaluna ilmiöiden välisten yhteyksien päättelyyn. Analyysin edetessä jäsensin aineiston havaintoja kolmeen teemaan, joita tarkastelen lähemmin tulososiossa.

Kodittomuus pitkittyneen kriisin olosuhteena

Kodittomuus pitkittyneenä kriisinä on kokemuksena kärsimystä ja hätää. Se tarkoittaa ensinnäkin eräänlaista ”toiminnallista loukkua”, jossa toiminnan ja valintojen mahdollisuudet ovat hyvin rajatut, ja joka pakottaa maailmassa olemisen epävarmaksi. Toiseksi kodittomuus tarkoittaa tunnustusvajeiden olosuhdetta, joka murtaa tai estää ontologisen turvallisuuden edellytyksiä. Kolmanneksi kodittomuuden kokemus tulee puutteellisesti tunnustetuksi kriisiolosuhteena institutionalisoituneissa tunnustusrakenteissa.

Toiminnalliset loukut ja maailmassa olemisen epävarmuus

Haastateltavien puheessa monenlaiset arjen haasteet muodostavat suhteellisen pitkäkestoisen olosuhteen, jonka ratkaiseminen tai siitä pois pääsy ei näyttäydy heille yksinkertaisina asioina. Pitkäkestoisuudesta kertoo esimerkiksi se, että monet yhdistävät nykyiset ongelmansa jo lapsuudessa kokemaansa turvattomuuteen, köyhyyteen, vanhempien

väkivaltaisuuteen tai vanhempien ongelmalliseen päihteidenkäyttöön. Toisaalta haastateltavat kuvaavat elämäänsä ilmauksin, jotka kertovat ei-pysyvyydestä: jokapäiväiseen arkeen liittyy paljon ennakoimattomuutta ja yllättäviä muutoksia, tulevaisuuteen liittyy paljon epävarmuutta ja monien arjessa välttämättömien palveluiden käytännöt eivät näyttäydy heille ymmärrettävinä tai johdonmukaisina. Samanaikaiset haasteet hankaloittavat tai estävät arjen sujuvuutta, oman elämän suunnittelua ja omien päämäärien tavoittelua, minkä voi tulkita murentavan ontologista turvallisuutta. Tästä pysyvyyden ja ei-pysyvyyden jännitteestä muodostuu toiminnallinen loukku, jota esimerkiksi Elisa kuvailee ”umpikujana”, ”josta ei ole keinoja päästä pois” ja Luukas ”vesijuoksuna”, jossa ”pitäs päästä eteenpäin mutta et vaan pääse”. Myöskään Samuel ei näe reittejä ulos tilanteestaan:

Samuel: Tää on jotakin ihan kauheeta. Et ei näy tavallaan semmosia, ulospääsyä, ei nää niitä reittejä miten pääsis eroon *ihan* kaikesta. Ikuisesti. Että pystyisit vaan sulkee ton oven niin tää kaikki loppus.

Äärimmillään arki on tauotonta, pakotettua selviytymistä. Esimerkiksi Matti kertoo, kuinka asunnottomana ”monet asiat on tosi haastavia”: ”Et jotenki, kaikki energia kuluu päivittäiseen selviytymiseen. Ja sit on jotenkin mahdoton rakentaa mitään pysyvää tai, tai edistää mitään projekteja, tai vaikka työllistää itse itseään tai.” Matti taustoittaa jokapäiväistä selviytymistä kertomalla toisessa yhteydessä, kuinka köyhyyden pakottama ruokajakeluissa jonottaminen tai dyykkaaminen ravinnon hankkimiseksi vievät arjessa paljon aikaa ja hankaloittavat muiden asioiden tekemistä. Hän kuvailee itseään myös intohimoisena urheilijana, mutta jatkuvan aliravitsemustilan vuoksi tärkeän hyvinvointia tuovan harrastuksen toteuttaminen olisi terveydelle vaarallista.

Toiminnallinen loukku ei kuitenkaan tyystin lamauta, vaan haastateltavat kertovat hyvin luovistakin päivästä toiseen selviytymisen keinoista. Toisinaan niillä on myös ei-toivottuja seurauksia. Samuel esimerkiksi kertoo, kuinka rikosten tekeminen yhtäältä laajentaa omia toiminnan mahdollisuuksia, tilaisuuksia tarjota osaamistaan muiden hyödyksi ja tapoja erottautua positiivisessa valossa vertaisten joukossa. Toisaalta rikollisiin piireihin kuulumisen tuo mukanaan myös hyväksikäytön

ja väkivallan vaaran sekä pelon poliisille kiinni jäämisestä. Samuel on viime vuodet yrittänyt päästä rikollisuudesta eroon, mutta sen ”lonkerot”, kuten hän kuvaa, yrittävät pitää tiukasti kiinni.

Aineiston valossa kodittomuus tarkoittaa eri tavoin hyvin epävarmaa elämää. Epävarmuus on ensinnäkin elämän jatkuvuutta koskevaa epävarmuutta. Esimerkiksi Joonas kuvailee elämäänsä kuvauksilla ”aivan hirveetä” ja ”todella karua, rajua elämää”. Haastateltavat kertovat monista kokemistaan traumatisoivista tilanteista, kuten väkivallasta, kidutuksesta, ystävien kuolemista, itsetuhoisuudesta, hyväksikäytöstä tai kuoleman uhasta. Epävarmuutta luovat tekijät saattavat olla näennäisesti myös edellä mainittuja kokemuksia pienempiä, mutta merkittäviä ontologista turvallisuutta haastavia tekijöitä. Elämän epävarmuus tiivistyy esimerkiksi Samuelin lauseessa: ”pitää ajatella, mihin painaa pää illalla” tai Luukaksen kuvauksessa siitä, kuinka epätietoisuus toimeentulotuen määrästä ja sen saamisen ajankohdasta ”on kans sellanen turvattomuuden, stressin aihe” – elämää on hankala suunnitella ja ennakoida.

Toiseksi epävarmuus liittyy toisten ihmisten ja palveluiden työntekijöiden pysyvyyteen ja luotettavuuteen. Useimpiin ihmisiin ja työntekijöihin on vaikea luottaa ja usko palveluiden kykyyn auttaa ja ratkaista ongelmia on heikko. Esimerkiksi Elisa kertoo, kuinka toistuvat kokemukset vaihtuvista työntekijöistä ja palveluissa tapahtuvista vastoinkäymisistä, ”takapakeista”, murtavat luottamusta palvelujärjestelmään ja oman tilanteen paranemiseen jatkossakaan: ”ehkä se on itellä kun on joutunu petetty niin monta kertaa ja kokenu niin kovia niin ei jaksakaan niinku uskoa ja luottaa”.

Kolmanneksi kodittomuuden epävarmuus liittyy suojattomuuteen eli yksityisyyden ja autonomian puutteeseen, mikä näkyy aineistossa konkreettisesti esimerkiksi vaihtelevissa ja puutteellisissa majoittautumisen ratkaisuisissa. Kodittomalle yöpymispaikka saattaa löytyä ulkoa, esimerkiksi parkkihallista, lähimetsiköstä, julkisesta vessasta tai porraskäytävästä. Toisinaan majoituspaikka löytyy jonkun tuttavain tai ystävän asunnosta lyhyeksi tai pidemmäksi aikaa. Vaikka yösi löytyisi tilapäismajoituksesta tai omasta vuokra-asunnosta, sekään ei aina takaa suojaa ja turvaa tai kykyä hallita omaa ympäristöä ja sen yksityisyyttä. Esimerkiksi Luukas kertoo tilapäismajoituksessa kokemansa turvattomuuden vieden aiemmin hyvässä hoidossa ollutta kaksisuuntaista mielialahäiriötä

huonompaan suuntaan, Elisa joutuneensa tilapäismajoituksessa seksuaalisen häirinnän kohteeksi ja Samuel kohdanneensa siellä henkilön, joka oli aiemmin kiduttanut häntä ja yrittänyt tappa hänet. Matias puolestaan kertoo pelänneensä alivuokra-asunnossaan arvaamatonta kämppekaveriaan ja Joonas siitä, kuinka hänen tukiasuntoonsa murtauduttiin.

Autonomian puute omassa ympäristössä näkyy myös siinä, että haastateltavilla on paljon kokemuksia pois häätämisestä ja ulossulkemisesta. Esimerkiksi Joonas kertoo vartijan häätäneen hänet rautatieasemalta hänen odottaessa lippu taskussa junaa. Hän kertoo myös poliisin häätäneen hänet Kelan edustalta ystävää odottaessaan. Monet haastateltavista kertovat myös vartijoiden lähtevän seuraamaan heti, kun he astuvat sisään liiketiloihin. Samuel puhuu poliisin tekemästä ”profiloinnista” ja Kari kertoo, kuinka poliisi tulee usein ulkonäön perusteella tarkastamaan kaupungilla henkilöllisyyttä tai tekemään henkilöntarkastusta. Julkisessa tilassa oleminen ei ole haastateltaville itsestänselvyys, sillä heillä on siihen muita vähemmän valtaa ja heidän oikeutensa olla julkisessa tilassa on rajatumpi.

Kodittomuuteen kietoutuva epävarmuus merkitseekin neljänneksi erottumista negatiivisessa valossa ja olemista alttiina moraaliselle arvioinnille. Kodittomuus on usein, kuten Matti kuvailee, ”riippuvuutta julkisesta tilasta”. Se pakottaa hakeutumaan säänsuojaan, kuluttamaan aikaa, tapaamaan tuttavien sekä lepäämään ja nukkumaan julkiseen tilaan, muiden näkyville. Ilmaisiin tai edullisiin ruokajakeluihin osallistuminen edellyttää monesti jonottamista näkyvällä paikalla kaupungin keskusta-alueella. Matti kertoo, kuinka kodittomalta näyttävä ihminen on jatkuvan ”syynäyksen” eli arvioivan ja epäilevän katseen alaisena:

Matti: Ku on ollu riippuvainen julkisesta tilasta vaikka että ei oo omaa olohuonetta, ni sitte vaikka norkoilee jossain ostoskeskuksessa (poistettu tekstiä) paikoillaan pitkään, niinku toista tuntia, ni sitten tulee vartija hätyyttää pois, jos on siis pukeutunu silleen että yhtään paljastaa omaa köyhyyttään. (poistettu tekstiä) minkä takia menis huvikseen istuu pariks tuntii johki ostoskeskukseen, mutta kun se just ei oo huvikseen vaan, ku ei.

Haastattelija: Joo. Se on niinku pakko. Onks se sitä?

Matti: Joo, justiinsa että on riippuvainen julkisesta tilasta ni, sitte on koko ajan niinku syynäyksen alla myöski sen seurauksena.

Kuvaus köyhyyden paljastumisesta viittaa havaituksi tulemiseen negatiivisessa valossa – jotain, mikä on yritetty pitää piilossa, tulee julkisesti näkyväksi. Kodittomuus tarkoittaa tällöin elämää merkittynä. Se on negatiivista erottumista ja toiseutta suhteessa valtavirtaan, ”normaaliin”. Muiden ”syynäävät” katseet saavat ympäristön näyttämään vihamieliseltä ja oman paikan siinä tuntumaan ei-toivottuna. Ontologinen turvallisuus on siten monien arjessa ilmenevien vihjeiden kuten ohikulkijoiden katseiden ja eleiden seurauksena uhattuna. Myös Eetu pohtii ulkonäköön liitettäviä moraalisia sisältöjä:

Eetu: Kun oli se vakava päihdeongelma, ja, sitte, kun kadulla joutuu asumaan ja se oli kestäny jonkun aikaa, nii ku on jatkuvasti likaset vaatteet ja kestokassien ja muovikassien kanssa pyörii jossain (poistettu tekstiä) näkee et sillai ku ihmiset, ihmiset kattoo sillai tosi silleen että selvästi näkee että toinen ei, tai että ei ole kaikki silleen elämässä ok. (poistettu tekstiä) niinku habituksesta ja ulkonäöstä selkeesti tietää että, joku on koditon ja narkkari ja sitä ja tätä ja tota (poistettu tekstiä) et joku vaan tulee silleen sanomaan et vittu sun pitäs niinku, et sä oot tommonen likanen hippi pummi että, tee jotain elämälles.

Eetu kertoo ihmisten kiinnittäneen huomiota likaisiin vaatteisiin ja mukana kulkeviin kantamuksiin. Vaikka hän kertoo joskus saaneensa empatian osoituksia, monet suhtautuvat häneen vihamielisesti ”narkkarina tai ”likaisena hippinä” ja ”pummina”. Ohikulkijan kommentti ”tee elämälles jotain” sisältää moraalisen kannanoton: Eetun tilanne tulkitaan omien valintojen tuloksena ja nyt hänen tulisi parantaa tapansa. Moraaliselle arvioinnille alttiina oleminen muodostuu aineiston perusteella toisinaan myös oletetusta tai ulkopäin asetetusta velvollisuudesta antaa selontekoja omasta itsestä ja poikkeavasta tilanteestaan. Oma tilannetta täytyy alkaa selitellä ja perustella muille. Oleminen julkisessa tilassa ei ole varmaa ja itsestään selvää, vaan se tulee kyseenalaistetuksi.

Kaiken kaikkiaan kodittomuuden toiminnallinen loukku näyttäytyy tekemisen ja olemisen epävarmuutena. Epävarmuus on usein samaan

aikaan 1) elämän jatkuvuutta koskevaa epävarmuutta, 2) muiden ihmisten ja työntekijöiden pysyvyyden ja luotettavuuden epävarmuutta, 3) puutteellista yksityisyyttä ja autonomiaa omassa ympäristössä sekä 4) erottautumista negatiivisessa valossa ja olemista alttiina moraaliseen arvioinnille. Nämä näkökulmat tuovat esiin myös sen, että kriisin olosuhde kytkeytyy yleensä johonkin paikkaan. Paikkaan ”sopiminen” tuo tarkasteluun kysymyksen valtasuhteista ja erivertaisista mahdollisuuksista olla paikassa, käyttää sitä tai tulla tunnustetuksi siinä.

Tunnustusloukkaukset ja haavoittuneet itseidentiteetit

Ontologinen turvallisuus ei ole vain yksilön onnistuneen ”refleksiivisen projektin” tulos vaan riippuvaista myös vastavuoroisesta tunnustamisesta. Pitkittyneessä ontologisen turvattomuuden kriisissä on siten kyse tunnustusloukkauksista, jotka vaurioittavat itseidentiteettiä ja toimijuutta sekä haastavat luottamusta maailmaan.

Edellä esittelemäni esimerkit häätämisestä ja rajatusta oikeudesta olla julkisessa tilassa kertovat kunnioituksen vajeista eli siitä, että haastateltavat eivät aina tule tunnustetuksi yhdenvertaisina ja yhtäläisiä oikeuksia kantavina ihmisinä. Haastateltavia yhdistääkin monenlaiset kokemukset oikeuksien toteutumattomuudesta tai kokemus siitä, että oikeuksien toteutumista täytyy vaatia ja että niistä täytyy tiukasti pitää kiinni. Äärimmillään tulkitsen sen tarkoittavan suoranaista ihmisarvon kiistämistä. Esimerkiksi Saara kertoo elottomaksi menemisestään, elvyttämisestä ja kuljettamisesta helikopterilla sairaalaan, ja siitä, kuinka lääkäri oli myöhemmin todennut toimenpiteet Saaran kohdalla ”resurssien tuhlaukseksi”. Pitkään kestäessään epäoikeudenmukainen kohtelu murentaa itsekunnioitusta. Matias kuvaa sitä tilanteeksi, jossa ”alkaa kuvittelemaan, että ei välttämättä ansaitsekaan parempaa”.

Haastateltavilla on hyvin niukasti mahdollisuuksia saada arvostusta ja erottautua myönteisessä valossa. Heillä on monenlaisia taitoja ja ominaisuuksia, jotka ovat itsestä kertomisen, positiivisen erottautumisen ja erityisenä näyttäytymisen sekä itseidentiteetin rakentamisen resursseja, ja siten myös ontologisen turvallisuuden peruselementtejä. Taitojen ja ominaisuuksien hyödyntämiseen on kuitenkin vain niukasti mahdollisuuksia, mikä näyttäytyy aineistossa hyvin kipeinäkin kokemuksina hyödyttömyydestä ja kelpaamattomuudesta sekä kuulumatto-

muudesta ja paikattomuudesta. Aineistoni tukeekin tunnustussuhdeteorian ajatusta siitä, että arvostuksen saaminen yhteiskunnassa kytkeytyy eri tavoin mahdollisuuksiin antaa oma panoksensa omassa lähipiirissä, yhteisössä tai laajemmin yhteiskunnassa sekä kykyyn ilmentää erityistä ja arvokasta identiteettiä.

Huomionarvoista on, että haastateltavat puhuvat toistuvasti palkkatyön merkityksestä. Tulkitseen heidän omaksuneen palkkatyön keskeiseksi arvostuksen saamisen muodoksi. Useimmat haastateltavista halusivat tehdä töitä, mutta työnhakuyrityksistä huolimatta he ovat olleet pitkään työttömänä. Esimerkiksi 13 ammatillista tutkintoa suorittanut ja sosiaalisesti ja ammatitaitoisesti itseään kutsuva Kari sanoittaa jännitettä oman potentiaalinsa ja työttömyyden tuoman kelpaamattomuuden kokemuksen välillä. Vuosien sinnikkyys ja yritteliäisyys ei käännykään paremmaksi asemaksi tai pärjäämiseksi kilpailluilla työmarkkinoilla: ”Eikä yhteenkään ((työpaikkaan)) kelpaa. Niin eihän siinä nyt itteesä kovin arvokkaaks tunne... kai se on sit vaan sellanen naama, joka ei työnantajalle kelpaa.” Haastateltavat kuvaavat heille tarjottua kuntouttavaa työtoimintaa ”älykääpiön hommiksi” ja ”leikkikouluiksi”, joissa on viimesijaisen toimeentulotuen sanktioinnin uhalla pakko olla. Ne eivät siten osoittaudu varmoina mahdollisuuksina saada tunnustusta hyödyllisen ja merkityksellisen työn tekijänä.

Saara kuvailee itseään ilmaisulla ”ei mikään yhteiskunnan tukipilari” ja haaveilee merkityksellisestä työstä, jossa häntä tarvitaan. Noin 45-vuotiaana työkyvyttömyyseläkeläisenä hän tunnistaa tilanteensa kaksijakoisuuden: eläkestatus merkitsee yhtäältä tuen tarpeiden tunnistamista sekä vapauden ja taloudellisen turvan lisääntymistä omassa elämässä, mutta toisaalta se korostaa mahdottomuutta täyttää normatiivisia odotuksia työtä tekevänä kansalaisena. Status tuottaakin hänelle arvottomuuden ja hyödyttömyyden kokemuksia. Saara kokee, ettei hän ole ”muitten silmissä välttämättä yhtään mitään”:

Saara: No, koitan niinku semmosia pikkusia rippeitä siis, munhan on arvot ollu semmoset että, vaan kun työpaikka, ja, silloin on ihmisellä jotain arvo. (poistettu tekstiä) Sitten, pääsin tossa nyt pari kuukautta sitten, pitkällisen odottelun jälkeen eläkkeelle, työkyvyttömyyseläkkeelle koska ei musta enää työelämään välttämättä oo.

(välissä muuta keskustelua)

Saara: Niin, no mä oon semmonen nobody (naurahtaa). Että emmä oo niinku muitten silmissä välttämättä yhtään mitään. Että köyhä eläkeläinen. Niin. En oo niinku sillai hyödyllinen.

Kun oma paikka ja omat oikeudet yhteiskunnassa vaikuttavat haastateltavien puheessa epävarmoilta, ystävät ja perhe korostuvat mahdollisuuksissa saada ja osoittaa arvostusta, kunnioitusta, rakkautta ja välittämistä. Matti kuvailee omaa asemaansa yhteiskunnassa ”hyvin mitättömäksi”, mutta ystävät ovat kuitenkin ”jaksaneet muistuttaa siitä arvokkuudesta”, mikä on estänyt ”sisäisen vajoamisen”. Tulkitsen niin, että yhteiskunnallisista tunnustuksen vajeista huolimatta oma lähiyhteisö voi mahdollistaa vastavuoroisen tunnustamisen tasavertaisena oikeuksien kantajana, ainutkertaisena yksilönä sekä erityisenä ja kyvykkäänä yhteisön jäsenenä. Läheissuhteissa rakentuvat tunnustussuhteet tuovat haastateltavien elämään pysyvyyden, jatkuvuuden ja arvokkuuden kokemuksia. Niiden merkitys ontologisen turvallisuuden turvaajana on suuri.

Tuttavien, ystävien ja perheen muodostama lähipiiri ei kuitenkaan ole vain vastavuoroisten tunnustussuhteiden verkosto. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että vastavuoroisten tunnustussuhteiden luominen ja ylläpitäminen edellyttävät monenlaisia resursseja, joita kodittomuutta kokevalla ihmisellä saattaa olla hyvin niukasti käytettävissään. Yksinkertaisimmillaan kyse on köyhyydestä: monet pohtivat esimerkiksi harrastusten maksullisuutta ja sitä, kuinka kaupalliset tilat, joissa ihmisiin voi tutustua ja heitä tavata, edellyttävät usein kuluttamista tai pääsymaksun maksamista. Toiseksi vaikea elämäntilanne itsessään haastaa ihmisiä suhteita tai niiden rakentamista. Jos arkinen elämä on päivästä toiseen selviytymistä, ei ihmissuhteiden ylläpitämiseen välttämättä ole voimavaroja tai niihin voi syntyä helposti konflikteja. Kodittomuutta kokeva voi joutua turvautumaan tuttavien apuun toistuvasti ja majailemaan heidän luonaan pitkiä aikoja, mikä voi aiheuttaa ihmissuhteisiin kitkaa. Moni kertoo myös, että toisinaan on ollut pakko lainata tuttavilta rahaa, ja velkoihin liittyvät epäselvyydet tai vaikeudet maksaa niitä takaisin rapauttavat keskinäistä luottamusta. Joihinkin ystävyys- ja tuttavuussuhteisiin saattaa liittyä myös hyötymisen ja hyväksikäytön ulottuvuus, esimerkiksi päihdeiden aktiivisen käytön yhteydessä. Päihderiippuvuudesta kuntou-

tuva Saara kertoo, että ”kaveruus on sitä, että kellä on isoin piripussi”. Lähipiirin merkitys vastavuoroisen tunnustuksen toteutumisessa onkin ristiriitainen.

Vastavuoroista tunnustamista eivät haasta ainoastaan materiaaliset olosuhteet kuten mainitsemani talouteen, asumiseen tai terveydentilaan liittyvät tekijät. Elisa kertoo, että hänellä olisi mahdollisuus säästää toimeentulotuesta rahaa kuntosalimaksuun ja päästä kuntosalilla raittiiseen seuraan, mihin hän liittyy toiveen luoda vahvempia vastavuoroisia tunnustussuhteita. Pelkkä pääsy uusien ihmisten seuraan ei kuitenkaan riitä, sillä kodittomana oleminen on myös symbolista ja kulttuurista paikattomuutta ja ulkopuolisuutta:

Elisa: jos mä meen johonki vaikka jumppatunnille niin miten mä osaan ruveta jonkun kaa juttelee, mistä mä puhun (poistettu tekstiä) jos mun elämä on ollu tätä? (poistettu tekstiä) siellä ois muita naisia ja siinä jotain keskenään juttelis ja naureskellis, niin miten mä liityn siihen (poistettu tekstiä) ku kuitenkin ne ensimmäiset kysymykset on varmaan just et missä oot töissä ja mitä sää niinku, et vitsi mitä ulkopuolisuutta mä kyl koen.

Elisa pohtii kuntosalilla liittymistä muiden naisten seuraan, mutta ei tiedä, kuinka kuntosalilla tulisi puhua tai käyttäytyä. Elisan puhe paljastaa, että tunnustuksen saaminen voi edellyttää normatiivisesti oikeanlaisia symbolisia ja kulttuurisia resursseja. Ei riitä, että on rahaa ostaa jäsenyys kuntosalille, jossa luoda ja ylläpitää suhteita muihin. On osattava myös tapakulttuurin toimintalogiikka ja esiintyä ja ilmentää itseidentiteettiä oikealla tavalla. Elisan pelkona, ehkä aiempiin kokemuksiin perustuen on, että kuntosalin naisten keskustelu kääntyisi nopeasti työhön. Huumeriippuvuudesta kärsivänä, työttömänä ja kodittomana oleva Elisa pelkää, että hänellä ei ole kulttuurisia resursseja kertoa itsestä sellaisella normatiivisesti hyväksyttävällä tavalla, jolla hän voisi saada tunnustusta: ”mistä mä tavallaan puhun, jos mun elämä on ollu tätä?”

Haastateltavien tavat suhtautua itseensä näyttävätkin ristiriitaisina. Kun ontologisen turvallisuuden keskeisenä tekijänä on tunne itseidentiteetin jatkuvuudesta ja pysyvyydestä, kodittomuuteen kytkeytyvät tunnustusloukkaukset uhkaavat viedä niiltä perustan. Vaikeimmissa tai pitkäkes-

toisissa olosuhteissa *eksistentiaalisen ahdistuksen* (Giddens 1990, 98–100; 1991, 44–45) käsite, ontologisen turvallisuuden vastakohtana, tulee todeksi:

Matti: ku sitä on vaikka vuosia jotenki menny eteenpäin ni sit se vaan on. En tiiä, vaikee sanoo, se menee jotenkin tosi syvälliseksi. Syvällisesti vaikuttaa psykologiaan ja kaikkeen. Ja musta tuntuu että, vaikka mun asunnottomuuden alkuvaiheissa mä olin tosi, jotenkin poliittisesti radikaali ja halusin haastaa yhteiskuntaa ja kaikkea vääryyttä, mut nyt mä oon sitte vaan, musta tuntuu et sitä ei oo niinku hakattu musta, niinku monista se hakataan pois, vaan että se on näännytetty musta, että mulla ei oo, jotenki kaloriresurssia eikä mitään henkisiä resursseja pistää itteeni alttiis vaikka mihinkään kamppailuun, ni sit mä vaan myönnyn kaikessa asiassa ja katson vääryyttä sivusta ja annan sen nihilismin jotenkin syöpyä mun sieluun.

Luen Matin kuvauksessa väsymisen ja toivottomuuden kokemuksen: kun kodittomana eläminen on jatkunut vuosia, niin ”sit se vaan on”. Olosuhde näyttää vakiintuneen. Vakiintunut tilanne ei silti tarkoita kärsimyksen poistumista, vaan pitkittynyt kriisin olosuhde vaikuttaa ”syvällisesti psykologiaan”. Matti toteaa, että hänen aiempi yhteiskunnallinen aktiivisuutensa on ”näännytetty pois” – enää kamppailuihin ei ole fyysisiä tai henkisiä resursseja. Sen sijaan Matin on pakko ”myöntyä” epäoikeudenmukaisen kohtelun äärellä, tyytyä ”katsomaan vääryyttä sivusta”. Matti puhuu ”sieluun syöpyvästä nihilismistä”, jonka tulkitseen syväksi merkityksettömyyden ja arvottomuuden kokemukseksi. Samaan sävyyn puhuu myös Elisa: ”tuntuu että ei oo omaa identiteettiä, identiteetti viedään, että *mikä* mä oon, oonko mä Elisa enää.”

Toisaalta tavat suhtautua itseän eivät näyttäyty haastateltavien puheessa mustavalkoisina, vaan vaihtelevina ja muuttuvina tilanteesta ja asiayhteydestä riippuen. Esimerkiksi Luukaksen puheessa tulevaisuus näyttäytyy tällä hetkellä toiveikkaana. Vaikka työttömäksi ja kodittomaksi päätynyt Luukas kokee nyt itsensä yhteiskunnan ”elättinä” – mikä viittaa palveluiden toimenpiteiden ja vallankäytön kohteena olemiseen ja siihen, että ei voi täysin mieltää itseään merkityksellistä panosta antavana toimijana – hän ei ole kadottanut itsearvostustaan ja identiteettiään ”osaavana” ja

”kokeneena ammattilaisena”. Aiempi työkokemus on hänelle edelleen symbolinen resurssi, jolla pitää kiinni itseidentiteetistä ja ontologisen turvallisuuden tunteesta. Aiemmin elämässä saatu tunnustus kantaa edelleen.

Puutteelliset tunnustusrakenteet ja piiloon jäävä ontologinen turvattomuus

Ihmisten itseidentiteetti ja kyky toimia yhteiskunnassa ovat erottamattomasti kytköksissä yhteiskunnan institutionalisoituneisiin tunnustuksen käytäntöihin. Aineiston valossa yhteiskunnan tunnustusrakenteet näyttävät kodittomuutta kokevien ihmisten näkökulmasta toisinaan ristiriitaisina tai puutteellisina, mikä on yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta ongelmallista. Havainnollistan tunnustusrakenteiden ristiriitaisuutta sen avulla, mitä haastateltavat kertovat kodittomuutta kokeville ihmisille suunnatussa päiväkeskuksessa asioimisesta.

Päiväkeskus on paikka, jossa voi ruokailla ilmaiseksi tai edullisesti, peseytyä ja pestä pyykkiä, levätä päiväaikaan sekä saada sosiaali-ohjausta ja terveysneuvontaa. Päiväkeskuksella on haastateltavien arjessa ratkaiseva merkitys: se on eräänlainen viimesijainen, elämän välttämättömyyksiä vähimmäisedellytyksiä tarjoava ja toiminnallisia mahdollisuuksia laajentava turvasatama. Tunnustussuhdeteorian näkökulmasta se on institutionaalinen käytäntö, jossa kunta tunnustaa kodittomuutta kokevien ihmisten haavoittuvuuden ja suojattomuuden ja niihin liittyvät avun tarpeet. Tunnustamisesta kertovat myös aineiston kuvaukset työntekijöiden tekemästä ohjaus- ja asianajotyöstä asiakkaiden pääsemiseksi lakisääteisiin peruspalveluihin tai työntekijöiden suhtautumisesta asiakkaisiin tasavertaisina, ihmisarvon ja oikeuksien kantajina.

Vaikka päiväkeskuksen toiminta ei näydy aineistossa arvostuksen näkökulmasta kovin merkittävänä (vrt. luku 12), on se kuitenkin keskeinen tunnustuksen instituutio kahden muun ulottuvuuden, välittämisen ja kunnioituksen, näkökulmista. Täyden tunnustamisen näkökulmasta pidän kuitenkin ongelmallisena sitä, että viimesijaisen, marginaalisiin hyvinvointipalveluihin sijoittuvan päiväkeskuksen merkitys haastateltavien arjessa on näin suuri ylipäätään. Päiväkeskuksen tarve on yhtäältä osoitus siitä, että haastateltavat eivät ole yleisesti ottaen tulleet tunnustetuiksi yhteiskunnassa. Toisaalta tarve kuvastaa sitä, että haastateltavat tip-

puvat kaikille suunnattujen, universaalien peruspalveluiden turvaverkkojen läpi. Pitkittynyt kriisi jää tunnistamattomaksi ja kestävät ratkaisut ontologisen turvallisuuden mahdollistamiseksi ohuiksi.

Toinen esimerkki tunnustusrakenteiden ristiriitaisuudesta ovat haastateltavien maininnat sosiaalityöstä ja sosiaalipalveluista. Sosiaalipalveluiden merkitys on keskeinen, sillä niiden lakisääteinen tehtävä on varmistaa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tunnustuksen toteutuminen (ks. Niemi 2020, 274). Tunnustamisen käytännöt palveluissa todentuvat haastateltavien puheessa esimerkiksi tukiasumisen järjestämisessä, harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisessä, asumisen sujumisen varmistamisessa, emotionaalisen tuen antamisessa sekä lapsuudessa huostaanottopäätöksen kautta inhimillisen kohtelun mahdollistamisessa. Näistä positiivisista kuvauksista huolimatta sosiaalipalveluiden rooli on aineistossa ohut. Esimerkiksi Luukas, joka kuukausien asunnottomuuden jälkeen sai lopulta omin avuin vuokra-asunnon, ihmettelee saamansa tuen kapeutta: ”Jos mieltii tätä, niinku miten tää yhteiskunta on auttanu tällä hetkellä tähän, sanotaan että tähän tilanteeseen mitä nyt olen päässy, niin aika vähän.” Jotkut haastateltavat eivät ole pyynnöistä huolimatta saaneet omaa sosiaalityöntekijää tai asiakassuhde näyttäytyy pintapuolisena. Kari kuvailee, kuinka sosiaalityö on etäistä, pitkälti toimeentuloon keskittyvää ja ”aika kasvottomaksi menynyttä”, eikä hän yrityksistään huolimatta ole saanut apua oman tilanteensa parantamiseen:

Kari: Se on aika kasvottomaks menny. Nykyisin mä en oo esimerkiks sosiaalityöntekijääni tavannu kaheksaan vuoteen. Mä en edes tiedä kuka se mulla on.

Haastattelija: Onks hän suhun ollut yhteydessä?

Kari: On. Sähköpostilla ja puhelimitse, mut en oo koskaan onnistunu saamaan aikaa. En edes silloin kun tuli häätö ni. Silloinkaan en saanut aikaa.

Tunnistan aineiston perusteella eräänlaisen näennäisen auttamisen tai näennäisen tunnustamisen ongelman: apua on monessa muodossa tarjolla, mutta se ei täysin vastaa haastateltavien kuvaamiin tosiasialli-

siin tuen tarpeisiin. Ongelma konkretisoituu aineistossa erityisesti tilapäismajoituksen kohdalla: paikka tilapäismajoituksessa ei ole tae suojasta ja turvasta, ja tarjotulla palvelulla voi olla myös hyvää tarkoitustaan vastaan olevia vaikutuksia. Haastateltavat kuvaavat tilapäismajoituksen ongelmia: se ei tarjoa suojaa, yksityisyyttä, turvallisuutta, ennakoitavuutta tai rauhallisuutta. Päinvastoin haastateltavat kuvaavat sitä ”ei ihmisen paikkana”, ”loppusijoituspaikkana” ja paikkana, jossa ”ei vaan oo semmosta ihmisarvoa tavallaan”. Se on paikka, jota haastateltavat välttelevät viimeiseen asti ja sen vuoksi valitsevat toisinaan mieluummin jopa ulkotiloissa nukkumisen. Tilapäismajoitus ei aina näyttäydykään ensimmäisenä askelmana kohti parempaa mahdollisuutta kokea ontologista turvallisuutta vaan pikemminkin luiskana kohti syvempää turvattomuuden kriisiä.

Ylipäätään sosiaali- ja terveystalouden ongelmien haastateltavat pitävät esimerkiksi hitaasti saatavaa apua, avun pintapuolisuutta ja puutteellisuutta tai vaikeutta saada yrityksistä huolimatta apua. Aineistossa toistuu kokemus siitä, etteivät haastateltavien sosiaaliset perusoikeudet toteudu. Matias, Joonas ja Eetu kuitenkin kertovat kolmannen sektorin etsivää työtä tekevän hankkeen työntekijöiden kohdanneen heidät kadulla ja tehneen sinnikästä asianajotyötä julkisen sektorin palveluiden suuntaan asunnon, oman vastuusosiaalityöntekijän ja palveluiden saamiseksi. Haastateltavien kuvaama etsivä työ onkin merkittävä tunnustamisen muoto, mutta käänteisesti se kertoo julkisissa palveluissa tapahtuvista tunnustamisen vajeista.

Äärimmillään pitkäaikaisen kriisin tunnistamattomuus tarkoittaa heitteillejättöä ja karkeaa tunnustusloukkausta. Näin on esimerkiksi Elisan tapauksessa. Hän kertoo ajanjaksosta, jolloin hän oli useita kuukausia päihdepsykoosissa asunnottomana talviaikaan. Hän ihmettelee, miksi kukaan hänet nähnyt ei soittanut ensihoitoa paikalle ennen kuin hän päätyi yrittämään itsemurhaa hyppäämällä sillalta jokeen:

Elisa: Mut et siis se oli jotain niin järkyttävää et talvipakkasella tavallaan et mulla ei ollu välillä takkia päällä. Ja mä oon tuolla kulkenu (poistettu tekstiä) ihan yksin, monta kuukautta, pitkin ((Kaupungin)) katuja menny, ja nukkunu ties missä niinku rappukäytävissä, ihan missä vaan ja syöny tavallaan niinku ymmärräksää, mitä on löytäny niinku jotain jämiä jostain, ja ei oo ollu kunnan vaatteita, ja ei oo

pystynyt kommunikoimaan kunnolla ihmisten kanssa. Mä oon ollu ihan, siis niin heitteillä ku ihminen on voinu olla, ja mä oon nukkunu kylmässä ihan semmosessa betoniportaissa semmosissa ihan niinku tärissy palellu vaan, ja siis, no tietenki välillä en oo pystynyt, halunnu nukkua. Eihän sitä pystykään, ku tavallaan sä oot koko ajan semmosessa kauheessa stressitilassa ja, semmosessa. (poistettu tekstiä) mä hyppäsin ((virtaavaan jokeen)). Mut pelastettiin sieltä. Ja mä jouduin ((Psykiatriseen sairaalahoitoon)) sitte, mä olin psykoosissa olin silloin. Mut tavallaan se että, et yhteiskunta ei auta siinä tilanteessa, jumalauta ku näkee mut kadulla siinä kunnossa, jumalauta. (poistettu tekstiä) ei soiteta ambulanssia, ketään ei kiinnosta, tiiäksää. Täytyy sanoo et silloin on ollu pohjal, silloin on ollu roska. Et silloin mä oon ollu roska. (poistettu tekstiä) Et mä en ollu *yhtään* mitään. (poistettu tekstiä) mulla ei ollu *ihmisarvo*, mulla ei ollu yhtään mitään, mulla ei ollu henkilöllisyystodistusta, mulla ei ollu ees laukkua. Ei puhelinta, ei mitään.

Elisan puheessa huokuu syvä ihmetys ja pettymys muiden ihmisten välinpitämättömyyteen. Elisa kuvaa kokemustaan heitteillejättönä: ”yhteiskunta ei auta siinä tilanteessa, jumalauta ku näkee mut kadulla siinä kunnossa”. Se horjuttaa inhimillisen arvokkuuden kokemusta: ”mä en ollu yhtään mitään”, ”mulla ei ollut ihmisarvo”. Vasta kun Elisa hypäsi jokeen, lähettyvillä olevien ihmisten avun hälyttämisen kynnyks ylittyi ja hänet vietiin ambulanssilla psykiatriseen sairaalaan. Haastatteluajan kohtana kymmenen kuukautta myöhemmin Elisa on edelleen koditon ja pohtii, miten voisi päästä käsittelemään traumaattisia kokemuksiaan, kuinka saisi asunnon ja mistä saisi helpotusta päihderiippuvuuteensa. Aineiston monien esimerkkien perusteella näyttää siltä, että avun tarjoamisen logiikkaa ohjaa toisinaan pikemminkin akuuttien kriisien hoitaminen ja hengissä pysymisen turvaaminen kuin ihmisenä tunnustaminen ja ontologisen turvallisuuden edellytysten mahdollistaminen.

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut kodittomuuteen kytkeytyvää kriisiä. Tulosten valossa kodittomuus näyttyy pitkittyneenä kriisin olosuh-

teena, joka muodostuu toiminnallisista loukuista ja niiden tuottamasta maailmassa olemisen epävarmuudesta. Tämä murtaa ontologista turvallisuutta. Tulokset tukevat ajatusta siitä, että ontologinen turvallisuus on riippuvaista vastavuoroisista tunnustussuhteista. Pitkittyneessä kriisissä on siten pohjimmiltaan kyse tunnustusloukkauksista, jotka vaurioittavat itseidentiteettiä ja toimijuutta sekä haastavat luottamusta maailmaan.

Palvelujärjestelmän tunnustusrakenteet ovat kodittomuutta kokevien haastateltujen näkökulmasta ristiriitaisia: yhtäältä tietyllä tapaa tunnustusta antavia ja hyvää elämää mahdollistavia, mutta toisaalta samaan aikaan monin paikoin puutteellisia, pintapuolisia tai vain näennäistä apua tarjoavia. Palvelujärjestelmän avun tarjoamisen logiikka näyttääkin olevan toisinaan ristiriidassa kodittomuutta kokevien ihmisten tarpeiden kanssa, sillä kodittomuuteen liittyvä vakava epävarmuus, turvattomuus ja suojattomuus eivät ole aina aiheuttaneet julkisissa palveluissa nopeaa ja tarvittavan voimakasta reagointia. Institutionaaliset käytännöt voivatkin myös aiheuttaa tai pitää yllä kodittoman ihmisen kriisiä. Pitkittyntä kriisiä ei siten pidä ymmärtää yksilöihin tai ryhmiin kiinnittyvänä ominaisuutena, vaan se paikantuu pikemminkin yhteiskunnan institutionalisoituneisiin käytäntöihin ja rakenteisiin, jotka eivät myönnä kaikille ihmisille täyttä tunnustusta. Vaikka pitkittyntä kriisi on aina viime kädessä yksilöllinen kokemus, sille leimallinen kärsimys on luonteeltaan sosiaalista ja yhteiskunnallista.

Tulosten valossa esitän, että kodittomuus ei aina määrity kriisiksi, joka haastaa tai estää ontologisen turvallisuuden ja ihmisarvoisen elämän edellytyksiä. Yhdyn Henrik Vighin (2008) näkemykseen siitä, että vaikka kriisin olosuhteesta voi tulla ”normaalia” tai rutinoitunutta, se ei tarkoita hädän ja kärsimyksen poistumista. Toisin sanoen on tärkeää, että myös pitkittyntä kriisiolosuhde tulee tunnustetuksi nopeaa ja määrätietoista puuttumista edellyttävänä tilanteena. Lisäksi laajemmissa alueellisissa tai yhteiskunnallisissa poikkeuksellisissa olosuhteissa ja niihin varautumisessa on muistettava myös heidät, joiden elämässä kriisit ovat jo muutenkin pitkittyneesti läsnä. Toisaalta tarjotessa apua akuuttiin kriisiin on muistettava, että ihminen voi kokea lisäksi monenlaista pitkittyntä ontologista turvattomuutta, joka tulee huomioida myös äkillisen kriisin ohella.

Hyvinvointivaltion tehtävä ja velvollisuus onkin kovin paljon enem-

män kuin vain ”pitää vähäväkisimmät kansalaiset hengissä” (ks. Karjalainen & Raivio 2010). Tämä korostaa erityisesti sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää: paitsi, että sosiaalityön tulee vastata ja reagoida asiakkaiden kokemiin tunnustuksen vajeisiin, sen tulee myös edistää rakenteellisesti kaikkien ihmisten vastavuoroisten tunnustussuhteiden toteutumista yhteiskunnassa. Pitkittyneen kriisin kohtaaminen sosiaalityön käytännöissä tuo sosiaalityölle velvoitteen ottaa vahvemmin yhteiskunnassa aktiivinen, ongelmallisia tunnustusrakenteita esiin tuova, niitä kritisoi ja niiden ratkaisuehdotuksista keskusteleva rooli. Honnethlaisittain voisi ilmaista, että sosiaalityön tulee liittyä tunnustuksen kamppailuihin ja mahdollistaa niiden edellytyksiä niiden ihmisten rinnalla, joilla tunnustusvaatimusten esittämiseen on vain niukasti tai ei lainkaan mahdollisuuksia.

Ymmärrys kriisistä pitkittyneenä ontologista turvallisuutta haastavana olosuhteena auttaa ymmärtämään paremmin kodittomuutta kokevien ihmisten toimintaa, kokemuksia, reaktioita ja ratkaisuja. Ammatillisten käytäntöjen näkökulmasta ajatus tulee lähelle niin kutsuttua traumainformoitua lähestymistapaa (esim. Levenson 2017), mutta näkökulmani on hieman tätä laajempi. Pitkittynyt kriisi on eräänlainen merkitysten ja toiminnan ”maasto” tai ”kehys” (*terrain of action and meaning*) (Vigh 2008), jossa ontologinen turvallisuus tulee monin eri tavoin haastetuksi. Tästä ”maastosta” käsin ihmiset kuitenkin järkeilevät ja pyrkivät rakentamaan suhdetta itseen, ylläpitämään toimijuuttaan sekä muodostamaan ymmärrystä omasta paikasta osana laajempaa ympäristöä ja maailmaa. Herkistyminen kriisin moniulotteisuuteen voi auttaa sosiaali- ja terveyspalveluissa kehittämään uusia käytäntöjä vastata asiakkaiden tarpeisiin, välineitä palveluiden kriittiseen arviointiin sekä turvallisen, luottamuksellisen ja tunnustavan asiakassuhteen rakentamiseen.

Kirjallisuus

- Aarts, Emile & Fleuren, Hein & Sitskoorn, Margriet & Wilthagen, Ton (2021) The dawn of a new common. Teoksessa Emile Aarts, Hein Fleuren, Margriet Sitskoorn & Ton Wilthagen (toim.) The new common. How the COVID-19 pandemic is transforming society. Cham: Springer Nature, 1–15.

- Atkinson, Will (2007) Anthony Giddens as adversary of class analysis. *Sociology* 41 (3), 533–549.
- Baker, Lisa & Cormier, Loretta (2015) Disasters and vulnerable population. Evidence-based practice for the helping professions. New York: Springer Publishing Company, 37–62.
- Bhaskar, Roy (2016) Enlightened common sense. Teoksessa Mervyn Hartwig (toim.) *The philosophy of critical realism*. Lontoo: Taylor & Francis Group.
- Boin, Arjen & t' Hart, Paul (2007) The crisis approach. *Handbook of disaster research*. Teoksessa Havidán Rodríguez, Enrico L. Quarantelli & Russell R. Dynes (toim.) *Handbook of disaster research*. New York: Springer, 42–54.
- Browning, Christopher (2016) Ethics and ontological security. Teoksessa Jonna Nyman & Anthony Burke (toim.) *Ethical security studies. A new research agenda*. Lontoo: Routledge.
- Danermark, Berth & Ekström, Mats & Karlsson, Jan (2019) Explaining society. *Critical realism in the social sciences*. Abingdon ja New York: Routledge.
- Dupuis, Ann & Thorns, David (1998) Home, home ownership and the search for ontological security. *The Sociological review* (Keele) 46 (1), 24–47.
- Ferguson, Iain (2021) R.D. Laing's *The divided self: An existential study of sanity and madness* (1965). *Aotearoa New Zealand Social Work* 33 (2), 56–60.
- Giddens, Anthony (1990) *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. *Toimituksia* 702. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Guppy, Lisa & Twigg, John (2013) Managing chronic crises and chronic hazard conditions. *Environmental Hazards* 12 (1), 5–18.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2015) *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirvonen, Onni (2020) Johdanto. *Tunnustuksen filosofia ja politiikka*. Teoksessa Onni Hirvonen (toim.) *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 9–24.
- Holmberg, Suvi (2020) *Arki ei pysähdy. Tutkimus elämästä rintaja eturauhassyövän kanssa*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 252. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Honneth, Axel (1995) *The struggle for recognition. The moral grammar of social conflicts*. Cambridge: Polity Press.

- Hyvärinen, Matti (2017) Kertomushaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Ilmoniemi, Mikko (2021) ”Kaks rinnakkaista todellisuutta, joista toinen on näkymätön”. Ihmisarvon eriarvoisuus, luokka ja huono-osaisuus. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Järventie, Irmeli (1993) Selviytyä hengiltä. Sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin. Helsinki: Stakes.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1996) Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis, ser A, vol. 510.
- Juhila, Kirsi (2012) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. 4. painos. Tampere: Vastapaino.
- Karjalainen, Jouko & Raivio, Helka (2010) Toimeentulotuen jakolinjat. Teoksessa Sakari Hänninen, Elina Palola & Maija Kaivonurmi (toim.) Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 111–137.
- Kinnvall, Catarina (2004) Globalization and religious nationalism: Self, identity, and the search for ontological security. *Political Psychology* 25 (5), 741–767.
- Laing, Ronald David (1965) *The divided self: An existential study of sanity and madness*. Lontoo: Pelican Books.
- Laitinen, Arto (2007) Persoonien välisestä tunnustuksesta. Teoksessa Kimmo, Nuotio & Heta Gylling (toim.) *Oikeus ja politiikka. Filosofisia esseitä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 79–104.
- Laitinen, Arto (2019) Axel Honneth: yhteiskunta, kritiikki ja tunnustussuhteet. Teoksessa Ilkka Kauppinen, Miikka Pyykkönen & Olli-Pekka Moisio (toim.) *1900-luvun saksalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus, 170–190.
- Levenson, Jill (2017) Trauma-informed social work practice. *Social Work* 62 (2), 105–113.
- Magwood, Olivia & Leki, Vanessa Ymele & Kpade, Victoire & Saad, Ammar & Alkhateeb, Qasem & Gebremeskel, Akalewold & Rehman, Asia & Hannigan, Terry & Pinto, Nicole & Sun, Annie Huiru & Kendall, Claire & Kozloff, Nicole & Tweed, Emily & Ponka, David & Pottie, Kevin (2019) Common trust and personal safety issues: A systematic review on the acceptability of health and social interventions for persons with lived experience of homelessness. *PLoS ONE* 14 (12), 1–30.

- Niemi, Petteri (2020) Tunnustussuhdeteoria sosiaalityössä. Teoksessa Onni Hirvonen (toim.) Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 271–287.
- Noble, Greg (2005) The discomfort of strangers. Racism, incivility and ontological security in a relaxed and comfortable nation. *Journal of Intercultural Studies* 26 (1–2), 107–120.
- Ohisalo, Maria & Laihiala, Tuomo & Saari, Juho (2015) Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (5), 435–446.
- Paavola, Sami & Hakkarainen, Kai (2006) Entäpä jos...? Ideoiden abduktiivinen kehittäely tutkimusprosessin olennaisena osana. Teoksessa Kristiina Rolin, Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila & Elina Henttonen (toim.) Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus, 268–284.
- Quirouette, Marianne (2016) Managing multiple disadvantages: The regulation of complex needs in emergency shelters for the homeless. *Journal of Poverty* 20 (3), 316–339.
- Särkelä, Arvi (2020) Tunnustuksen patologiat. Teoksessa Onni Hirvonen (toim.) Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 115–134.
- Saurama, Erja & Nurmi, Anna & Heino, Päivi (2020) Pakotettu muutto ja ontologisen turvallisuuden rakentuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (2), 135–145.
- Skeggs, Beverley (2014) Elävä luokka. [Suom. Lauri Lahikainen & Mikko Jakonen] Tampere: Vastapaino.
- Stonehouse, Darran & Threlkeld, Guinever & Theobald, Jacqui (2021) Homeless pathways and the struggle for ontological security. *Housing Studies* 36 (7), 1047–1066.
- Vigh, Henrik (2008) Crisis and chronicity: Anthropological perspectives on continuous conflict and decline. *Ethnos* 73 (1), 5–24.
- Yeager, Kenneth R & Roberts, Albert R (2015) Differentiating among stress, acute stress disorder, acute crisis episodes, trauma, and PTSD. Paradigm and treatment goals. Teoksessa Kenneth R. Yeager & Albert R. Roberts (toim.) *Crisis intervention handbook. Assessment, treatment, and research*. 4. painos. New York: Oxford University Press, 99–127.